

Материалы данной статьи могут быть использованы для написания студентами курсовых работ, выпускных работ бакалаврами, для дипломных магистерских работ, а также докторантами в своих исследовательских работах по указанной теме.

The materials of this article can be used for students to write course papers, graduation papers, i.e., diploma works by bachelors, for master's theses, as well as doctoral students in their research works on this topic.

УДК: 636.3.03:637.62

ҚОРАҚҰЛ СОВЛИҚЛАРИ КҰПАЙИШ СИФАТИНИНГ СЕМИЗЛИК ДАРАЖАСИ БИЛАН БОҒЛИҚЛИГИ

Б.М.Базаров – биология фанлари номзоди, доцент

М.Р.Сиддиқов – магистрант

Самарқанд давлат университети

М.Ш.Исмаилов – қишлоқ хўжалиги фанлари доктори, доцент

Самарқанд ветеринария медицинаси институти

Таянч сўзлар: қорақўл совлиқлари, семизлик, даража, сурув, кўпайиш, сифат, уруғланиш, мавсум, куюкиш, бўғозлик, муддат.

Ключевые слова: каракульские матки, упитанность, уровень, стада, воспроизводство, качество, оплодотворение, сезон, охота, суягность, срок.

Key words: karakul uterus, fatness, level, herds, reproduction, quality, fertilization, season, hunting, coagulation, term.

Бугунги кунда мамлакатимизда чорвачиликни, хусусан қорақўлчиликни ривожлантириш жадаллик билан олиб борилмоқда. Бу борада Республикаимиз Президентининг 2019 йил 16 августдаги № ПҚ-4420 “Қорақўлчилик тармоғини комплекс ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги қарорида Республикада қорақўл зотли қўйлар бош сони ва қорақўлчилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмларини янада ошириш кўзда тутилган.

Маълумки, қўйларнинг семизлик даражаси-сурувни озиклантириш, саклаш ва физиологик ҳолати ҳамда сурувдаги совлиқларнинг қайта урчиш хусусияти билан боғлиқ кўрсаткич ҳисобланади. Бу кўрсаткич совлиқлар организмнинг бўғозликга тўлиқ табиий тайёргарлик натижаси ҳисобланиб, ҳайвоннинг хўжаликда фойдаланиш муддати меъёрини, сакланувчанлигини ҳамда ҳаётчанлиги юқори бўлган қўзи олишни кафолатлайди.

Қорақўл қўйларининг семизлик даражасини уруғлантиришдан олдин ва уруғлантириш даврида юқори даражада саклаш учун яйловлар айланмасидан рационал фойдаланиб, бу даврда юқори ҳосилдор яйловларда қўйларни саклаш ва озиклантириш талаб этилади [4:27].

Фермер хўжалиги сурувидаги совлиқларнинг семизлик даражаси совлиқларни уруғлантириш мавсумидан олдин, яъни октябр ойининг бошида аниқланди [5:8].

Совлиқларнинг семизлик даражасини ўрганиш натижалари 1-жадвалда келтирилган.

1-жадвал. **Тажриба отаридаги қўйларнинг семизлик даражаси. 2019 йил октябр ойи ҳолатига**

Қўйларнинг ёш ва жинс гуруҳлари	Қўйлар бош сони	Семизлик даражаси					
		Ўртадан юқори		Ўрта		Ўртадан паст	
		б/с	%	б/с	%	б/с	%
Совлиқлар	357	251	70,3	97	27,1	9	2,6
Тусоқлар	71	63	88,7	8	11,3	-	-
Жами	428	314	73,4	105	24,5	9	2,1

Олинган маълумотлар таҳлили, шуни кўрсатадики фермер хўжалигида жами уруғлантириш контингентдаги қўйлар 428 бошни ташкил этиб, шундан 71 боши ёки 16,6 фоизи биринчи уруғлантирилаётган 2018 йилда туғилган ургочи қўзиларни ташкил қилди.

Хўжаликдаги совлиқлар ва тусоқларнинг семизлик даражаси 2019 йилнинг 10 октябр куни ҳолатига аниқланганда отарда 314 бош ёки 73,4 фоизи ўртадан юқори семизликда, 105 боши ёки 24,5 фоизи ўрта ва 9 бош ёки 2,1 фоиз совлиқлар ўртадан паст семизлик даражасида эканлиги аниқланди.

Хўжаликдаги совлиқлар қўлда уруғлантириш методидан фойдаланиб уруғлантирилди. Совлиқларни

уруғлантириш натижалари 2-жадвалда умумлаштирилган.

Жадвал маълумотлари таҳлили шуни кўрсатадики, семизлик даражаси ўртадан юқори бўлган ўртадан юқори бўлган совлиқларнинг асосий қисми, яъни 83,4 фоизи уруғлантириш мавсумининг биринчи ўн кунлигида, 16,6 фоизи иккинчи ўн кунликда уруғланди. Ўртадан юқори семизликдаги совлиқлар биринчи ва иккинчи ўн кунликда тўлиқ уруғланиши аниқланди.

Семизлиги ўрта даражада бўлган совлиқларнинг фақатгина 24,8 фоизи уруғлантириш мавсумининг биринчи ўн кунлигида, 54,3 фоизи иккинчи ўн кунликда ва 20,9 фоизи учинчи ўн кунликда уруғланган бўлса, ўртадан паст семизликдаги совлиқларнинг мавсумининг биринчи ўн кунлигида куюкишга келмаганлиги, иккинчи ўн кунликда 22,2 фоиз ва учинчи ўн кунликда 77,8 фоиз уруғланганлиги аниқланди.

2-жадвал. **Совлиқларнинг уруғланиш мавсумида кўйга келиш жадаллиги**

Семизлик даражаси	Уруғлантириш муддатлари	Уруғланган совлиқлар, бош	
		бош	%
Ўртадан юқори	I декада	262	83,4
	II декада	52	16,6
	III декада	-	-
Жами		314	100,0
Ўрта	I декада	26	24,8
	II декада	57	54,3
	III декада	22	20,9
Жами		105	100,0
Ўртадан паст	I декада	-	-
	II декада	2	22,2
	III декада	7	77,8
Жами		9	100,0
	I декада	288	67,3
	II декада	111	25,9
	III декада	29	6,8
Ҳаммаси		428	100,0

Хўжалик бўйича жами совлиқларнинг 288 боши ёки 67,3 фоизи мавсумининг биринчи ўн кунлигида, 111 боши ёки 25,9 фоизи иккинчи ўн кунликда ва 29 боши ёки 6,8 фоиз қўйларнинг учинчи ўн кунликда кўйга келиши аниқланди. Олинган маълумотлар совлиқларнинг семизлик даражаси билан уларнинг куюкиш интенсивлиги ўртасида узвий боғлиқлик мавжудлигини кўрсатади.

Хулосалар. Тажриба натижаларидан шундай хулоса қилиш мумкинки, совлиқларнинг семизлик даражаси ўртадан юқори бўлганда улар қисқа муддатларда уруғланиб, қўзилатишни тез фурсатларда яқунлаш имкониятини беради, бу эса олинган қўзиларнинг яйлов ўсимлиқларидан максимал фойдаланиш имкониятини беради.

Адабиётлар

1. Афанасьева А.И., Буц Н.Ю., Рядинская Н.И., Катаманов С.Г., Максимов В.И. Биологические особенности овец. –Барнаул: 2015, -С.188.
2. Ерохин А.С. Многоплодие и продуктивность овец разного типа рождения Дис. Канд. с-х. наук Быково, Московской обл. – 2017, -С.107.
3. Исмаилов М.Ш. Воспроизводство стада каракульских овец в зависимости от периодов рождений. I Международная научно-практическая интернет-конференция «Современное экологическое состояние природной среды и научно-практические аспекты рационального природопользования» Электронный сборник статей. Соленое Займище 2016, -С. 3367-3370.
4. Исмаилов М.Ш., Юсупов С.Ю., Газиёв А.Г., Болтаев А.Ж., Фазилов У.Т., Исмаилова М.М. Қорақұл күйларининг қайта урчиш қобилиятини яхшилаш бўйича тавсияномалар Тавсиянома. –Самарқанд: 2016, -С.27.
5. ГОСТ 5111—55 Овцы и козы для убоя. Определение упитанности.

РЕЗЮМЕ

Мақолада қорақұл совлиқлари семизлик даражасининг уруғланиш жадаллигига таъсири ўрганилган. Семизлик даражаси ўртадан юқори бўлган совлиқларда куюкиш жараёнининг жадал кечиши аниқланган.

РЕЗЮМЕ

В статье были изучены влияние упитанности каракульских маток на интенсивность оплодотворения. Выявлена интенсивность прихода в охоты у маток с вышесредней упитанностью.

SUMMARY

The article studied the influence of fatness of Karakul queens on the rate of fertilization. The intensity of coming to hunting in queens with overweight fatness was revealed.

ТИРИК ОРГАНИЗМЛАРГА ТАЪСИР КЎРСАТУВЧИ ЭКОЛОГИК ОМИЛЛАРНИ ЎРГАНИШДА ФАНЛАР ИНТЕГРАЦИЯСИ

С.Т.Давлатова - ўқитувчи

Тошкент давлат аграр университети Термиз филиали

Таянч сўзлар: олим, хавф, абиотик, биотик, популяция, оптимизм, зона, оқибат, антропоген, аутропоген.

Ключевые слова: ученый, риск, абиотик, биотика, популяция, оптимизм, зона, следствие, антропогенный, аутропогенный.

Key words: scientist, risk, abiotic, biotics, population, optimism, zone, consequence, anthropogenic, autropogenic.

Ҳар бир тирик организм ўзи яшаб турган муҳитда бир вақтнинг ўзида ҳар хил экологик омиллар (физик, кимёвий, биологик) таъсирига учрайди. Экологик зарарли омиллар, одатда, абиотик, биотик ҳамда антропоген омилларга бўлинади. Экологик омиллар меъёрдан ортиб кетса экологик хавф туғдиради. Экологик хавф нима?

Экологик хавф - аҳоли саломатлиги ёки атроф - муҳит ҳолатининг ўртага статистик кўрсатмалари оғишида сабабли бўлган номақбул вазият ёки атроф - муҳит ҳолатини ифодаловчи айрим кўрсаткичлар, аломатлар экологик омилларнинг белгиланган меъёр (оптимал йўл қўйилиши мумкин бўлган меъёр)дан четлаш.

Шунда инсон ва тирик жонларга таъсир этувчи қуйидаги хавфлар пайдо бўлади:

1. Айрим турларни маълум ҳудуддан сиқиб чиқаради ва уларнинг географик жихатдан тарқалишининг ўзгаришига олиб келади.

2. Ҳар хил турларнинг ўзгаришига бевосита таъсир кўрсатиб, уларнинг кўпайиши ва нобуд бўлишини ўзгартиради. Популяция ва биосенотлар зичлигига таъсир қилади.

3. Организмларнинг муҳитга мослашиб яшаш жараёнлари хусусият-ларини издан чиқаради [1:96].

Абиотик омилларнинг тирик организмларга таъсири, абиотик омиллари организмларга таъсир қиладиган анорганик муҳитнинг мажмуа омиллари. Биз кимёвий (атмосфера, сув, тупроқ ва лойқа) физик ёки иқлим (ҳорорат, босим, ёруғлик, намлик, ёғин) омилларга бўлиниши мумкин. Ўз табиатига кўра, тирик организмларга кўрсатадиган таъсири бўйича экологик омиллар хилма - хил. Абиотик омиллар - бу тирик табиат омиллари. Масалан, нотирик омилларда - қуёш нури, ҳаракат, ҳаво намлиги, ҳаво ҳарорати, буғланиш.

Турли организмлар экологик омилларга турлича мослашган бўлади, чунки баъзида кучли ёруғлик ва паст ҳароратга ўрганади. Шунинг учун ҳам турли муҳитда учрайдиган микроорганизмлар экологик омилларни ҳар хил миқдорда қабул қилади.

Организмнинг яхши ўсиши, ривожланиши абиотик, омилларнинг (зона) шароити таъсирида бўлса, уларнинг ёмон ҳолати организмнинг ривожига, популяциясига салбий таъсир кўрсатади. Организмнинг нобуд бўлиш чегараси (зонаси) экологик омилларнинг

ҳаддан зиёд, ортиқлашганидан ёки таъсир қилиш кучларининг камлигидан келиб чиқиши мумкин. Бу ҳолат пессимум зона деб аталади.

Ҳар бир тирик организмнинг турли экологик омилларга нисбатан чидамлилиқ даражаси ёки чидаш чегараси бор. Бу чидаш чегараси (минимум ва максимум) турнинг экологик оптимизм ривожланиш зонаси бўлади. Бу омиллар организмларга таъсир қилиши жараёнида бир – бирларининг ўрнини ўлдириб бориши мумкин.

Биотик омиллар муҳитда учрайдиган тирик организмларнинг ҳаёт фаолиятида бир - бирларига қиладиган таъсири ва улар ўртасидаги муносабатлардан иборат бўлиб, булар тирик организмга, уни ўраб турган бошқа тирик жонзотларга ҳар хил таъсир кўрсатади. Бу таъсир турлича бўлиши мумкин. Масалан:

1. Тирик организмлар бир - бири учун озуқа манба (ўсимликлар турли ҳайвонларга озуқа).

2. Бир тирик организм танаси бошқа организмнинг яшаш муҳити бўлиши мумкин ёки паразит - ҳўжайин танасида яшаб ривож топади.

3. Бир организм иккинчи организмнинг кўпайишига, тарқалишига сабаб бўлади [5:40]. Хуллас биотик омиллар бир - бирларини ейди ва йўқотади.

Табиатда ҳар қандай тирик жонзот ўз қобиғига ўралиб, яшай олмайди. Уни табиатнинг кўплаб тирик вакиллари ўраб олган бўлади. Уларнинг барчаси бир - бирлари билан ўзаро таъсирлашади. Экологик ўзаро таъсирлар ниятда мураккаб тавсифга эга бўлиб, кўплаб омилларга боғлиқ ҳамда турли шароитларда ҳар хил ҳолатда кечади. Шунинг учун экологик ўзаро таъсирларнинг оқибатларини олдиндан билиб бўлмайди.

Аутропоген омиллар ва уларнинг умумий таърифи. Аутропоген - антропоген одам, инсон маъносини билдиради. Одам “Ҳамон сапиенс” биологик турга мансуб бўлиб, ер юзида кенг тарқалган. У биринчи пайдо бўлган даврларида оддий тур бўлиб, унинг таъсири биотик омилларнинг таркибий қисми бўлган [3:116]. Кейинчалик одамнинг табиатга бўлган таъсири табора кенгайган ҳолда кучайиб боради. Бу эса махсус антропоген омил сифатида ажралиб чиқишига олиб келади. Аутропоген омилларга қуйидагилар қиради:

1. Инсоннинг табиатга биотиклар мажмуасининг бир қисми сифатида таъсир қилиши. Инсон мавжудот сифатида озуқа билан боғлиқ. У биринчи, иккинчи ва учинчи тартибли консумент. Инсон бир вақтнинг ўзида